

הציונות הדר

של כבוד ודרך ארץ למורשת היהדות, אפילו אם פה ושם לחמו בה.

ב. בתקופה בה אנו חיים כעת הולך ופוחת הדור החילוני שנשתייר בו משהו מהגירסא דינקותא — ממורשת הבית היהודי. לפנינו דור שאינו יודע יהדות מהי מפני שלא התחנך על יהדות. אין לו מושג מהי שבת ומהו מועד בשביל העם היהודי. כתוצאה מזה אף נחלשת אצלו תחושה לאומית יהודית. אין פלא שאין בידו תשובה לשאלות מהו יהודי ומהו יהדות. מאותה סיבה ניתן לומר בולט אצלו גם הנתק מארץ ישראל. כתוצאה מזה אינו מסוגל להבין מהי ארץ ישראל ומה משמעותה בשביל עם ישראל. לגביו, במקרה הטוב ביותר, זוהי מדינה ככל המדינות. לפי זה בלבד הוא קובע את יחסו כלפיה. על רקע זה קשה לנהל דיאלוג יהודי אמיתי.

לא קל להשפיע על בני הדור החדש המעורטלים ממורשת היהדות. פשוט הם אינם מסוגלים להבין על מה מדובר. לכן, אם לא יחול שינוי משמעותי במערכת החינוך במדינה, וזהו דבר המוטל בספק, הרי שהשנים הבאות תהינה קשות יותר ביחסים בין דתיים וחילוניים.

באותה הזדמנות חשוב לציין שגם בימין בולט נתק בכל הקשור בזיקתו היהודית, למרות שלכאורה זיקתו הלאומית והקשר שלו לארץ ישראל נראים חזקים מאוד. לרוב, זהו קשר פוליטי חסר בסיס רעיוני משמעותי. לכן כשמדובר בראייה לטווח ארוך אין לראות הבדלים משמעותיים בין הימין לשמאל בכל הקשור לזיקה יהודית שרשית לעם ישראל ולארץ ישראל. אמנם לטווח קצר אין הדברים נראים כך. הימין מוצג עתה כבעל גישה חיובית למורשת היהדות. כל זאת למראית עין — כלפי חוץ. מבפנים גם הימין סובל ממשבר קשה, שהרי הדור הצעיר המזדהה אתו התחנך באותם בתי הספר שבני השמאל מתחנכים בהם.

אלה כמו אלה: בכל השייך לעיקרי היהדות הם בבחינת: "ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף..."

הדילמות מבית ומבחוץ

התפתחות זו מעמידה את הציונות הדתית בפני דילמות קשות מבית ומבחוץ ומעוררת מספר סימני שאלה. ככל שמצטמצמות האפשרויות של דיאלוג אמיתי עם המחנה החילוני ככלל והמחנה המזוהה עם השמאל בפרט — הציוני הדתי חש עצמו כעומד בודד במערכה. דבר זה בהכרח מחוק את האלמנטים הקיצוניים במחנה החרדי שזוהו זמן רב טוענים כי אין מקום לדיאלוג עם החילוניים והואיל ואין להם תקנה. הלכי רוח אלה גרמו לכך שהמחנה הציוני דתי מצא את עצמו, בניגוד לרצונו, בעמדה המוגדרת על ידי המחנה החילוני כמתבדלת ומקצינה ככיכול תוך סטייה מתעודת הזהות המקורית שלה שהצטיינה בפעילותה כתנועה הפועלת עם הפנים לכלל ישראל.

אם בוחנים את הדברים לאור העובדות ולא על פי משאלות לב בלבד מגיעים למסקנה שהקצנה אמיתית בולטת דווקא במחנה החילוני. מחנה זה הקצין מאוד בעמדותיו האנטי דתיות. ככל שהוא מתרחק מהיחס החיובי לדת, שאיפיו אותו בעבר, מצטייר בעיני האדם הדתי כמקצין בדעותיו ובהשקפותיו. עם זאת יש להודות שגם בתוך המחנה הדתי בולטת נטייה מסויימת בכיוון ההקצנה, אולם זו נובעת בעיקר מהתגובה כלפי ההקצנה שחלה במחנה החילוני שחדל להיות פרטנר לדו-שיח אמיתי.

ניצבת, איפוא, הציונות הדתית על פרשת דרכים. עליה לבחון את דרכה ובהתאם לכך לקבוע את דרך פעילותה בעתיד.

אחת השאלות העיקריות היא: האמנם חלפה שעתה של אותה תקופת שיתוף הפעולה עם אחד משני הגושים הגדולים שהתגבשו בנוף הפוליטי הישראלי: הימין והשמאל? ואם התשובה היא חיובית, הרי מתעוררת שאלה חדשה: כיצד ניתן לבנות גשרים של הידברות, אם לא שיתוף פעולה, בנסיבות החדשות?

הציונות הדתית כימי חייה — ימי בירוריה האידאולוגיים בתחום העיוני-רעיוני ובכל הנוגע בקביעת דרכה המדינית ויחסה לגבי שני הגושים: שמאל וימין אשר במחנה הציוני.

הבירורים המתמידים אינם באים להצביע על חוסר דרך. יש בהם שקלא וטריא בבחינת דברים לאור המציאות המתחדשת וקביעת עמדה כלפיהם. הבירורים האלה מעידים על חיותה של התנועה ועל התמודדותה המתמדת כדי ללכד סביבה את נאמני הציונות הדתית ולצייד את חבריה במשנה סדורה בבחינת "ודע מה שתשיב".

הציונות הדתית קבעה את דרכה כשפניה אל הציבור. מטרתה לפעול בתוך הציבור כדי להשפיע עליו ולהאציל מרוחה על דרכו הרוחנית, החברתית והמדינית. בכך ייחודה. היא אינה מסתגרת בתוך דלת האמות שלה כאותם החוגים במחנה החרדי הנוהגים להיבדל מהציבור תוך יצירת מחיצות בין דתיים לחילוניים.

הציונות הדתית רואה מטרה לעצמה להשפיע על הכלל, אף על אותם חלקים בתנועה הציונית שאינם רואים את התורה נקיום מצוותיה כאתגר ובסיס החיים.

הדרך שהציונות הדתית איוותה לה אינה קלה. לא אחת אף יצרה את הקונפליקט המתמשך והרצוף סימני שאלה: האין ברצון להיות משפיעים על אחרים משום סיכון שמרוב פתיחות תושפע הציונות הדתית מאחרים ומדעותיהם הזרות לרוחה ולדרכה הייחודית כתנועה שהתורה היא מסד החיים שלה?

לאמיתו של דבר, עד עצם היום הזה לא נבדקה במידה מספקת סוגיה זו. יש אומרים כי במרוצת השנים הושפעה הציונות הדתית על ידי זרמים שונים ואלה הטו את הכף בכל הקשור בדרכה המדינית והחברתית. ויש אומרים את ההיפך. הציונות הדתית בפתיחותה ובגישה הכלל ישראלית הצליחה להשפיע על התנועה הציונית והארגונים המסונפים אליה. דבר זה בולט במיוחד לאחר הקמת המדינה, כאשר הציונות הדתית באמצעותן של סיעות המזרחי והפועל המזרחי הפכה לגורם משפיע על החקיקה של המדינה ובזכותה לא רק שהמשפט העברי תופס מקום נכבד במערכת החוקים של מדינת ישראל, אלא גם הרכה חוקים שנחקקו על ידי הכנסת מושפעים במישורן מחוקי היסוד של תורת ישראל.

אם בראשיתה של התנועה הציונית נקבע כלל שהתנועה הציונית תצמצם בצורה מבוקרת מאד פעילותה בעניינים המוגדרים כ"קולטורה" (תרבות) כדי שלא לגרום לוויכוחים בין דתיים לחילוניים, הרי שעם הקמת המדינה חל שינוי מהותי רב משמעות בתחום יחסי דת ומדינה. כאן אין כבר הפרדה בין "קולטורה" לבין המדינה. גם לא יכולה להיות הפרדה כזאת, שהרי מדובר ביציקת התכנים היהודיים של המדינה. לא נותר לה לציונות הדתית אלא להיאבק על הבטחת אופייה היהודי של מדינת היהודים.

שינוי זה גורר אחריו הקצנה מסויימת ביחסים בין הציונות הדתית לבין הציונות המוגדרת כחילונית ודבר זה השפיע על מירקם היחסים גם בתוך התנועה הציונית העולמית.

המשותף והמפריד

עד להקמת המדינה היהודית בארץ ישראל היה קיים מעין קונצנזוס לאומי שאיפשר שיתוף פעולה בין ציונים דתיים לשאינם דתיים, בפרט שבמספר נקודות עקרונות כגון: יישוב ארץ ישראל, גאולת הקרקע והשאיפה לכונן מדינה יהודית בארץ ישראל לא היו כמעט חילוקי דעות. דבר זה איפשר להם לפעול יחדיו, גם אם בתחום הדתי השקפתי רווחו ביניהם חילוקי דעות משמעותיים. אולם,

במקום ובנסיבות שבהם
בר סיני, וזמנה שלא נטעו
כאן מגמה חינוכית המכריזה
מורדים מצמצמים אך ורק לזו
שלחנך את העם גם לקראת
של, שם יקבלו המורדים מש

גורן

למשמעותה הדתית של ה
הגלומה במורדים אלו מצויה נ
לני הקטעים שהבאנו למעלה
גורב את שלושת הרגלים, מזכר
בת העלייה לרגל. כך בשמו
ים כשנה יראה כל זכורך א
ישראל" (שם כ"ג). וכך גם ב
ועמים בשנה יראה כל זכורך א
י"י). הכינוי בו מננה הכתו
זון ה', נראה לכאורה פשוט ו
א כך הם פני הדברים. בתור
זה ככינוי ישרי, ובנביאים ובכ
ים ספורות בצורה "אדון כל
זכריה ד' י"ד: ו' ה': מיכה ה'
או - "אדון חולי הארץ" (ה
שהופעתו הנדירה של הביטו
הקשר הטבעי-חלקאי של המ
סחות מיוחדת בקרב פרשני ז
הוא הספורנו שפירש - "א
ידר עניינין דברכים הטבעיים...
יר ענייני ישראל בעניינים ה
ן הטבע... ובקטע השני -
י"י). הכינוי כאמרו כי לי הארץ -
עמדי, ושלוה ראוי הודות
יר ואסיף ביכול הארץ לפיכך
מתייחסת בעיקר להנהגת ה
לות על הארץ והקרקע. אולי ו
טוי אדון כל הארץ, המופיע
בים. מכל מקום, מתאים הוא
שההעוסקת בעניינים הטבעי
את השנתית. אדנותו של הקב
ו או אם כן לידי ביטוי בפן הניז

לו בשטחיות, את תולדות עם
ן כפי שנטבע רישומן בתנין
שבותו העקרונית של הביטוי
טיו שנתיהד להוראת ההנהג
יים בארץ ישראל מורה על
שיר את העם למאבק כנגד מי
ארץ הקדמונים כבעלי הארץ,
של עמי כנען. אכן, הזהרות
ם ובמצוות, נאמרו בכתובים ה
להיווצר בין עם ישראל לעמ
התורה שהעם עלול להתפתח
בע חשש זה? העלילות הגדול
טמות ובמדבר העידו בעליל ש
טורה, הוא זה המסוגל לתכנן
הכרוכה בראייה מעמיקה ו
לאברהם - "... ועבדים וענ
ה" (בראשית ט"ו י"ג). אך
ישראל בעת ההיא לא היו
תמודדות הימיומית עם חיי
ונגד ניצבים המיתוסים הכנעני
השאירה להזדהות עם עולם ה
עוסק בשאלות של משמעות
התפתחות המחזורית של עונות
הקריאה האילית להיות שוח
שבו כוחות הטבע והפריין מ

אמנם שם כאלה מתפקדים עדיין מתוך נוסטלגיה על
אותם הימים בהם, כביכול, היתה קיימת "ברית היסטורית"
בין תנועת העבודה הדתית - הפועל המזרחי עם תנועת
העבודה הארצישראלית. הם נושאים את עניניהם לחידושה
של אותה ברית. אמנם אף אחד מהם לא הבהיר עד כה על
איזה בסיס תוכל זו לפעול: האם על בסיס ה"סטאטוס קוו"
שנקבע עם קום המדינה, או לפי ה"סטאטוס-קוו" החדש
של שנות השמונים שעקר חלק מהיסודות שעליהם התבסס
ההסכם הקודם?

במקביל, בולטים בתוך המחנה הציוני דתי אלה המוכנים
להשליך את ייחם על השותפות עם הימין. לדבריהם, זהו
השותף המועדף, הואיל וקיימת זהות השקפות בין הציונות
הדתית לבין הימין הציוני הלאומי בכל הקשור לארץ ישראל.
ומכיוון שהמאבק שישראל ניצבת בפניו - נוהגים להדגיש
- הוא על עתידה של ארץ ישראל, השותפות עם הימין
היא בחזקת מצווה שהוזמן גרמה.

שתי גישות אלו בתוך המחנה גרמו לכך שהציונות הדתית
אינה מקדישה תשומת הלב ראוייה לשמה כמתחייב, ליעוד
ולדרך שקבעו המייסדים ומורי הדרך שלה. קיימת סכנה,
כי דמותה המקורית של הציונות הדתית טרשטש באיושהו
מקום בין הימין לשמאל עד שביים מן הימים תמצא תנועה
זו את עצמה מעורטלת מערכיה ומקנייניה הרוחניים שהם
יסוד וסוד קיומה.

לא נותר איפוא אלא לחזור לשאלה: מהי הדרך שהציונות
הדתית תבור לעצמה לאור המציאות הפוליטית והחברתית
המשתנה?

כדי להשיב על שאלה זו צריך קודם לכל לערוך עיון
ובירור לאור משנתה של הציונות הדתית. השקפתנו מבוססת
על יסודות מוצקים של תורה וזו כהגדרתו של הרמב"ם ב"ג
העיקריים שלו "לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת
מאת הבורא ישתבח שמו".

הציונות הדתית יסודותיה הרעיוניים אינם בני חלוף. כל
הסובר אחרת סוטה מהדרך הישרה שלה.

תנועת המזרחי שחרתה על דגלה את הסיסמה של ארץ
ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל ראתה בה שלמות
אחת. היא לא הפרידה לא בין העם לתורה, לא בין ארץ
ישראל לעם ישראל; לא חיפשה ערכי מוסר וצדק חברתי
אצל זרים ומצאה תשובה לכל אלה במעייני הנצח של תורת
ישראל. גם תנועת הפועלים הדתית - תנועת תורה ועבודה
(הפועל המזרחי) ביססה את מצעה האידיאולוגי על יסודות
התורה בהם מצאה הכל כלשון אבות החכמה "הפוך בה
והפוך בה דכולי בה". גם אם היה קיים שיתוף פעולה
פוליטי עם תנועת העבודה הארץ ישראלית לא היה בו כדי
לרמוז על הזדהות רעיונית או פוליטית מלאה.

ר' שמואל חיים לנדוי ז"ל הגדיר את הציונות הדתית
ואת הבשורה שהיא מביאה כדלקמן:

"שניים הם החידושים שחידשה הציונות הדתית, זו שנת-
גבשה במשך הזמן למפלגה מסודרת בתוך התנועה הציונית
הזו: חובת העבודה ויישוב ארץ ישראל ובנייה ושעבודה
זו ומותרת, או יותר נכון, מצוות-חובתה כביכור בשיתוף
כל חלקי האומה. ושניהם ממקור אחד יהלכון. ואם למצות
את עומק המחשבה - שניהם מתאחדים לאחד בעומק רום
השקפת הציונות הדתית, על עבודת יישוב הארץ והציונות...
ברור הדבר כי לא התנועה הלאומית הציונית ואף זו שמלפני
הציונות המדינית חידשה את הרעיון על דבר יישוב ארץ
ישראל. החידוש הוא באופן תפיסת הרעיון ובהבנתו. לפני
היות התנועה הזו החשיבה היהדות ובייחוד היהדות הדתית
את ארץ ישראל ויישובה. יישוב ארץ ישראל הוא מצווה
ולא רק מצווה ככל המצוות שבתורה, כי שקולה מצוות
יישוב ארץ ישראל כנגד כל המצוות" (כתבים עמ' 44-45).
ומהגדרת המהות של הציונות הדתית מגיע שח"ל לבירור
כיצד ניתן להבטיח שרעיון זה יבוצע הלכה למעשה ויהיה
חרות על לבם של הציונים הדתיים.

"הציונות הדתית - מדגיש ר' שמואל חיים לנדוי
- יכולה לנוח בלבבות רק מתוך הכשרה עיונית-רוחנית
מתאימה. ואין יסוד נאמן לכל עבודת הציונות והתחיה
בנפש היהודי החרד על דת ומסורת אבות, מבלי שתקדם
לה אמונה ישרה והשקפה כנה וברורה על מושגי הדת
והתחייה הלאומית. דבר זה טבע הוא לציונות הדתית גם

מכיוון שבאותה תקופה, עד עסקו בעניינים שבחקיקה, לא
היתה דרושה הכרעה חדה בסוגיות אלו. עם הקמת המדינה
נשתנו פני הדברים. באותו רגע שענייני החקיקה עלו על הסדר
אין פלא שגברו והלכו הוויכוחים העקרוניים המתייחסים
לאופיה היהודי של המדינה והחוצים בין דתיים לחילוניים.
גם בתחום זה יש להצביע על שלוש תקופות. בתקופה
הראשונה, עם הכרות המדינה, היינו עדים למעין הסכמה
לאומית שמצאה את ביטוייה במכתב שנוסח על ידי דוד בן
גוריון ובו נאמר כי בשלושה דברים המדינה היהודית מקבלת
על עצמה לשמור על מורשת היהדות והם: ענייני נשואין
וגירושין שיבוצעו על פי ההלכה היהודית ויעוגנו במסגרת
חוקי המדינה; ימי שבת ומועד יישמרו לפי הדין ברשות
הרבים, מערב עד ערב, היינו מכניסות השבת והחג ועד
צאתם; וכי המדינה תכבד את סדרי הכשרות בכל המוסדות
והשירותים הציבוריים שיש לה השפעה עליהם.

למעשה מכתב זה היווה את הבסיס ל"סטאטוס קוו"
שבא להגדיר את היחסים בין דת ומדינה.

ראוי לציין שהסכם זה נשמר, פחות או יותר, בכל תקופת
כהונתו של דוד בן גוריון כראש ממשלה וגם על ידי הבאים
אחריו לוי אשכול וגולדה מאיר, גם אם בתחומים אחרים
כגון התיישבות, חינוך, עבודה וכו' בלטו חילוקי דעות
משמעותיים בין הציונות הדתית לבין תנועת העבודה.

הפרצות החמורות ב"סטאטוס קוו" נרשמו לאחר מלחמת
ששת הימים. הן הגיעו לשיאן אחר מלחמת יום הכיפורים.
אולם, המשבר האמיתי בין דתיים לחילוניים נרשם אחרי
הבחירות של מאי 1977 בעקבות המהפך הפוליטי שהעלה
את הימין לשלטון והוריד את השמאל אל ספסלי האופוזיציה
הפרלמנטרית. מאז אנו עדים לקיטוב בין המחנה הדתי לבין
המחנה המוגדר כחילוני. השמאל כמעט ונטל על עצמו
לעקור את שורשיה היהודיים של מדינת היהודים.

אין ספק שהגישה האנטי דתית של השמאל מושפעת
בין השאר ממניעים פוליטיים השנויים בוויכוח בכל הנוגע
לענין שלמותה של ארץ ישראל. ניתן לומר שלא רק אימת
"הכפייה הדתית" שגברה, כביכול, היא אשר המריצה את
השמאל לפתוח באופנסיווה נגד חקיקה דתית במגמה לשבור
את הסטאטוס קוו הדתי, אלא התייצבותו של חלק גדול
מהמחנה הדתי לאומי לצד הנאבקים למען שלמות הארץ
היא אשר הביאה להקצנה פוליטית שהתבטאה בסופו של
דבר בוויכוחים קשים גם בכל הנוגע לענייני דת ומדינה.

יתירה מזה: הוויכוח על עתידה המדיני של ארץ ישראל
עורר סימני שאלה לגבי המשמעות שיש ללאום היהודי
ולמידת הקשר הלאומי היהודי עם ארץ ישראל - מה
מאחד ביניהם ומה מפריד ביניהם. התרופפו החישוקים
הלאומיים אצל חלק מהמחנה הציוני, בעיקר זה המזוהה
עם השמאל. ומרוב סימני שאלה שהחלו לעורר לגבי זכותו
של עם ישראל על ארץ ישראל, החלה להיטשטש גם תפיסת
עולמם הלאומית.

אמנם, הפולמוס בענין שלמות הארץ גורם לוויכוחים גם
בתוך המחנה הדתי לאומי. אבל אין כלל דמיון בין ויכוח זה
לבין מה שמתחולל כעת במחנה השמאל הציוני. שם כמעט
ונוצר חץ בין המחנה לבין רעיונות היסוד של התנועה
הציונית שהיו נר לרגליה כמאה שנים בקירוב.

בעוד הוויכוח במחנה הדתי הלאומי לגבי שלמות הארץ
עיקרו הוא הלכתי פוליטי, כאשר חלק במחנה זה מצדד
בויתורים על חלקים מסוימים של הארץ למען השלום הרי
במחנה השמאל החל לבלוט לעין ה"אני מאמין" האידיאולוגי
החדש המערער לא רק על הזכות הבלעדית של עם ישראל
על ארץ ישראל, אלא גם מכוון לשנות את תפיסת עולמו
הלאומית. ככל שוויכוח זה מתמשך הולכת ונפערת תהום
עמוקה המפרידה בין תפיסת עולמם הציונית דתית של אנשי
המחנה הדתי הלאומי לבין המתכחשים לאופייה הלאומי של
מדינת ישראל.

ויכוח זה עלול להחרף בשנים הבאות, וזאת משתי
סיבות:

א. בימי הבראשית של התנועה הציונית, גם הציונים
החילוניים ידעו מהי יהדות ומה היא מחייבת; היה להם
רקע יהודי ונשאו עמם מטען של גירסא דינקותא שאינה
משתכחת לעולם. הם היו מסוגלים להבין את הצד שכנגד
- את נאמני תורת ישראל. לרוב גם התייחסו מתוך יחס

משנתם זו של הוגי רבני המחנה הציוני דתי לא פג
וקפפה. להיפך, דווקא בימים אלה של התרופפות אידאולוגית
שהחומר גובר על הרוח ומטביע את רישומו השלילי על
חיי העם היהודי — יש חשיבות רבה שנחזור ונשנן מתרש
גת משנת הציונות הדתית, כדי לפעול לאורה במערכה
וגדולה המתחוללת לנוגד עינינו על דמותו של העם היהודי
דמותה של מדינת היהודים.

בשפה ברורה ובנעימה קדושה

הציונות הדתית — כתנועה הנושאת בשורה לעם ישראל
— מחובתה להציג את עמדותיה בשפה ברורה ובנעימה
קדושה. קולה צריך להישמע בבירור. מכאן המסקנה המ-
תחייבת כי אל לה לתנועה הציונית דתית להתרוצץ בין שני
הגושים — הימין והשמאל — אלא ללכת בדרך העצמאית
המייחדת אותה.

הרב משה אביגדור עמיאל, מגדולי ההוגים בציונות
הדתית, רשם באחת ממסותיו:

"רוח התורה אינו מתחלק לשמאל ולימין. ברוח התורה
אין מקום לחלק את הצדק לצדק סוציאלי ולצדק בורגני
— יש צדק אחד, צדק החלטי לכל בלי שום יוצא מן
הכלל... ובשביל כך אמרה התורה: לא תסור מן הדבר אשר
יגידו לך ימין ושמאל — כי רוח החכמים האמיתיים היא
באמת רוח התורה" (על פי מאמרו על הצדק הסוציאלי).
ובכן, לא ימין ולא שמאל, אלא דרך התורה היא הדרך
המייחדת את הציונות הדתית וממנה מסתעף המצע הרעיוני
שלה בענייני דת ומדינה, מוסר וחרבה, עבודה ועובדים
וכיוצא ב.

כל עוד הלכה הציונות הדתית בדרך זו ולא הפכה ללוויין
של אחד הגושים הגדולים — צלחה דרכה והשפעתה היתה
רבה מאוד הן כלפי פנים והן כלפי חוץ. מאז התרופפו החי-
שוקים האידיאולוגיים היא החלה לאבד גובה וגם השפעתה
החלה לרדת.

האם ניתן לעצור תהליך זה בנסיבות הקיימות:
בראש וראשונה מותנה דבר זה מנחישותם של העומדים
כיום בראש המחנה הציוני דתי להפסיק את החיזורים
אחרי הגושים משמאל ומימין, כביכול היו אלה חלק בלתי
נפרד של הרעיון הציוני דתי. לא מניה ולא מקצתיה. אין
בל מכה משותף בין הציונות הדתית לבין התנועות הציוניות
החילוניות, בפרט כעת כאשר הנושא המפריד ביניהן אינו
משמאל בסוגיית הסטאטוס-קוו הדתי, אלא גם בכל הקשור
לתוערת והזוהת הלאומית של עם ישראל ומדינת ישראל.
אמנם כן, היו תקופות שהציונות הדתית השתתפה בקוא-
ליציות עם תנועת העבודה (מפא"י לשעבר) והיו ימים שחתמה
על הסכמים קואליציוניים עם הימין. אולם, יהיה זה משגה
לראות בהסכמים קואליציוניים כלשהם ציון דרך מבחינה
אידיאולוגית. יש צליל זה, ולעיתים אף צורם את האוזן,
לדברים שנוהגים להשמיע חסידו הברית היסטורית עם
השמאל הקוראים לחידושה ובמקביל לכן של התייחס
באל נטע זו לדברי אלה המטיפים לציונות הדתית בו תופיע
שלוכת זרוע עם הימין.

ראוי להוסיף, כי ההסכמים הקואליציוניים עם השמאל
הימין לא היו שווים בשושים. היו שם לא מעט קוצים.
לא זו בלבד. הציונות הדתית עמדה במלחמה קשה עם
השמאל בכל הקשור בחינוך הדתי, בזכותו של הפועל הדתי
לעבודה, כלא שישאלה לחלל את השבת, בהנחת היסודות
לאורח החיים של המדינה היהודית וכו'.

משה אונא כותב בנדון:
"... החינוך הפך תוך זמן קצר לזירה שבה התנהל המאבק
זמר ביותר בין הציבור הלא דתי והדתי. בהתנגדות לדרישות
הגורמים הדתיים המאורגנים היו שותפים כל הלא דתיים
מן השמאל הקיצוני ועד לימין, כולל "חירות". לא זכור לי
מקרה שבו תמכו החברים שומרי המסורת בתנועת "החרות"
בדרישות המפלגות הדתיות לחזק את החינוך הדתי, או
אפילו להבטיח שדורשו יבואו על סיפוקם באין מפריע...
המלאכה נעשתה על ידי מפא"י, אבל בהסכמה סבילה של
השאר..." ("בדרכים נפרדות" עמ' 385).

שמה תם המאבק הזה?
דומה שלא נגזים אם נאמר, כי התקופה האחרונה שעמדה

כיצד עושים זאת?
בראש ובראשונה על ידי הצגת החזון הציוני
הרובי אכזר וציונות הדתית הציוני
על שני מישורים, כפי שדרכה אלה בחינה
החזון. למרות הצעד לא רק ירידתו של
מצוינות אלה כתוצאה חסרת דרך. גם בא
החיים: מהו דרכה?
הדושה בחינת דרך אמיתית מתוך ראיית ה
מה יקרה בעוד שנה או שנתיים, אלא מתוך
ולדורות הבאים. לא חיי שעה משועים לפ
לחיי הנצח המכתיב לנו את דחיפותו של הס
ציונות היהודי של מדינת היהודים.
הציונות הדתית הגיעה לפרשת דרכים
בהשתתפותה בתנועה הציונית שנראים בה
הראשונים המעידים על מלחמה נגד היהדות
להשביע את רצון הרפורמים והקונסרוטטיבי
תקפה נגד ההלכה היהודית וסמכותם ההלכ
ההוראה וההלכה לא רק בתפוצה היהודית א
ישראל.

לכן כאשר אנו דנים ובוחנים את דרכה של הציונות
הדתית מחובתנו לראות את התמונה הכוללת כפי שזו
משתקפת ביחסם של שני הגושים למורשת היהדות. את
נעשה כן נבין טוב יותר מדוע אין להיתפס לפורמולות
נוסטלגיות שאין להן כוסי, כאילו הציונות הדתית היא בת
"ברית היסטורית" של השמאל דווקא. אך באותה מידה
ההיסטוריה הקצרה של שותפות עם הימין באה ללמדנו כי
גם השותפות עם הימין היא פרגמטית מיוחדת. אין בה כדי
להצביע על קירבה אידיאולוגית, אפילו באותו תחום הנראה
לעין כמשותף לציונות הדתית ולמחנה הלאומי-החילוני
— הכוונה היא למאבק על עתידה ושלמותה של ארץ
ישראל.

הציונות הדתית מבססת את המצע הארץ ישראלי שלה
על יסודות האמונה — על תורת ישראל וחזונו של נביאי
ישראל, בעוד שהימין מסתפק בהדגשת השיקולים הפוליטיים
והבטחוניים בלבד. אמנם, יש לכאורה נקודת מיפגש ישימה
בתחום הפוליטי, אבל היא לוקה בחסר בתחום האידיאולוגי.
זאת ועוד: ההנהגה הצעירה שביום שן הימים תהיה
הקובעת מבחנה הימני היא חסרת שורשים יהודיים
מקוריים. היא רחוקה ממורשת היהדות כרחוק מורח ממערב.
וזאת כאשר בעבר הלא רחוק לפחות חלק מהנהגה הוותיקה
של הימין ידע להשיב על השאלה: "מאין באת", דבר שלא
ספק השפיע גם על מתן תשובה נכונה לשאלה: "לאן אתה
הולך..."

אין ספק שאנו עדים לטרנד גדולה הפוקדת חלק
נכבד מהחברה הישראלית ההולכת ומאבדת גובה בכל מה
שמתייחס לאופייה היהודי ולזיקתה ליהדות.
ייתכן שמקוצר רוח ומעבודה רבה לא הכל מקדישים
תשומת לב מספקת לתופעות הללו. וייתכן שיש גם מי
שבמודע מתעלם מהן כדי שלא "לסטות" מהתיזה הרעיונית-
חברתית שגיבש לעצמו. יש המוסיף להאמין כי דרכה של
הציונות הדתית המובילה לשותפות עם תנועת העבודה.
"הברית היסטורית" המצטיירת בעיניו כעיון של "תור
הזהב" של הציונות הדתית; ויש אשר מרוב דבקות בתיזה
הימנית המושפעת מהכמיהה לשלמות הארץ מוכן להיתלות
בימין ולהזדהות עמו אידיאולוגית. שתי התיזות הן מבחינה
יהודית ואופייה היהודי של מדינת ישראל, בבחינת משענת
קנה רצון...

הגאון רבי יוסף דוב סולוביצ'יק בהגדירו את יחסו
למדינת ישראל באחת ממועידות המזרחי בארה"ב, פתח
בהסכרת הפסוק בספר בראשית: — "ויבוא הפליט ויגד
לאברהם העברי — כי נשבה אחיו". שם מסביר רש"י: העברי
— שבא מעבר הנהר. ועל סמך זה מפרש הרב את שני
העולמות של היהודי: האחד המתבטא ב"עבר" הגיאוגרפי
והאחר בעבר הנהר ההשקפתי המבוסס על הברית שכרת
אברהם עם בורא העולם.
אומר שם הרב: "בכל ליבנו מעריכים אנו את המדינה,
מתפללים לשלומה, שולחים אליה את בנינו ועומדים מאוח-
דים להגן עליה. אבל האידיאל העליון שלנו הוא השקפת
העולם שלנו. יסוד היסודות של קיומנו הוא "עבר הנהר"
המסמל את האומה בעימות שלה עם בורא העולם ועם דרך
החיים המיוחד שלה. לפעמים תכופות מתפלל אני שיעלה
בידנו לבנות את הגשר הפלאי בין עבר הנהר המדיני-מלכותי,

כיצד עושים זאת?
בראש ובראשונה על ידי הצגת החזון הציוני
הרובי אכזר וציונות הדתית הציוני
על שני מישורים, כפי שדרכה אלה בחינה
החזון. למרות הצעד לא רק ירידתו של
מצוינות אלה כתוצאה חסרת דרך. גם בא
החיים: מהו דרכה?
הדושה בחינת דרך אמיתית מתוך ראיית ה
מה יקרה בעוד שנה או שנתיים, אלא מתוך
ולדורות הבאים. לא חיי שעה משועים לפ
לחיי הנצח המכתיב לנו את דחיפותו של הס
ציונות היהודי של מדינת היהודים.
הציונות הדתית הגיעה לפרשת דרכים
בהשתתפותה בתנועה הציונית שנראים בה
הראשונים המעידים על מלחמה נגד היהדות
להשביע את רצון הרפורמים והקונסרוטטיבי
תקפה נגד ההלכה היהודית וסמכותם ההלכ
ההוראה וההלכה לא רק בתפוצה היהודית א
ישראל.
לכן כאשר אנו דנים ובוחנים את דרכה של הציונות
הדתית מחובתנו לראות את התמונה הכוללת כפי שזו
משתקפת ביחסם של שני הגושים למורשת היהדות. את
נעשה כן נבין טוב יותר מדוע אין להיתפס לפורמולות
נוסטלגיות שאין להן כוסי, כאילו הציונות הדתית היא בת
"ברית היסטורית" של השמאל דווקא. אך באותה מידה
ההיסטוריה הקצרה של שותפות עם הימין באה ללמדנו כי
גם השותפות עם הימין היא פרגמטית מיוחדת. אין בה כדי
להצביע על קירבה אידיאולוגית, אפילו באותו תחום הנראה
לעין כמשותף לציונות הדתית ולמחנה הלאומי-החילוני
— הכוונה היא למאבק על עתידה ושלמותה של ארץ
ישראל.
הציונות הדתית מבססת את המצע הארץ ישראלי שלה
על יסודות האמונה — על תורת ישראל וחזונו של נביאי
ישראל, בעוד שהימין מסתפק בהדגשת השיקולים הפוליטיים
והבטחוניים בלבד. אמנם, יש לכאורה נקודת מיפגש ישימה
בתחום הפוליטי, אבל היא לוקה בחסר בתחום האידיאולוגי.
זאת ועוד: ההנהגה הצעירה שביום שן הימים תהיה
הקובעת מבחנה הימני היא חסרת שורשים יהודיים
מקוריים. היא רחוקה ממורשת היהדות כרחוק מורח ממערב.
וזאת כאשר בעבר הלא רחוק לפחות חלק מהנהגה הוותיקה
של הימין ידע להשיב על השאלה: "מאין באת", דבר שלא
ספק השפיע גם על מתן תשובה נכונה לשאלה: "לאן אתה
הולך..."
אין ספק שאנו עדים לטרנד גדולה הפוקדת חלק
נכבד מהחברה הישראלית ההולכת ומאבדת גובה בכל מה
שמתייחס לאופייה היהודי ולזיקתה ליהדות.
ייתכן שמקוצר רוח ומעבודה רבה לא הכל מקדישים
תשומת לב מספקת לתופעות הללו. וייתכן שיש גם מי
שבמודע מתעלם מהן כדי שלא "לסטות" מהתיזה הרעיונית-
חברתית שגיבש לעצמו. יש המוסיף להאמין כי דרכה של
הציונות הדתית המובילה לשותפות עם תנועת העבודה.
"הברית היסטורית" המצטיירת בעיניו כעיון של "תור
הזהב" של הציונות הדתית; ויש אשר מרוב דבקות בתיזה
הימנית המושפעת מהכמיהה לשלמות הארץ מוכן להיתלות
בימין ולהזדהות עמו אידיאולוגית. שתי התיזות הן מבחינה
יהודית ואופייה היהודי של מדינת ישראל, בבחינת משענת
קנה רצון...
הגאון רבי יוסף דוב סולוביצ'יק בהגדירו את יחסו
למדינת ישראל באחת ממועידות המזרחי בארה"ב, פתח
בהסכרת הפסוק בספר בראשית: — "ויבוא הפליט ויגד
לאברהם העברי — כי נשבה אחיו". שם מסביר רש"י: העברי
— שבא מעבר הנהר. ועל סמך זה מפרש הרב את שני
העולמות של היהודי: האחד המתבטא ב"עבר" הגיאוגרפי
והאחר בעבר הנהר ההשקפתי המבוסס על הברית שכרת
אברהם עם בורא העולם.
אומר שם הרב: "בכל ליבנו מעריכים אנו את המדינה,
מתפללים לשלומה, שולחים אליה את בנינו ועומדים מאוח-
דים להגן עליה. אבל האידיאל העליון שלנו הוא השקפת
העולם שלנו. יסוד היסודות של קיומנו הוא "עבר הנהר"
המסמל את האומה בעימות שלה עם בורא העולם ועם דרך
החיים המיוחד שלה. לפעמים תכופות מתפלל אני שיעלה
בידנו לבנות את הגשר הפלאי בין עבר הנהר המדיני-מלכותי,

ושים

שבו נמצאת המדינה ועבר הנהר הרוחני מטאפיזי, שם האומה מתייחדת עם בוראה. לו תפילה זו היתה מתקבלת, היתה הקדושה של אותו עבר הנהר המיסטי אופפת את המדינה ושני עברי הנהר משתפכים לקיום הסטורי דתי נהדר. לראבוננו, ישנם גורמים מסויימים בישראל שרוצים למנוע בעד הגשרת התפילות הללו ורוצים להכעיס, להרוס את כל הגשרים בין שני עברי הנהר. הכוחות הללו רוצים דווקא כי האומה הישראלית תבחר באחת משתי הגדות — את החילונית-מדינתית. אני תקווה כי שעה זו מעולם לא תגיע ושכל מחשבותיהם תתבדנה. אולם, אם תוצג לנו השאלה, במה אנו בוחרים — במדינת ישראל חילונית, שניתקה ח"ו את כל קשריה עם המסורה העברית מעבר לנהר או באלוקי ישראל — הלא תבינו כי כולנו, פה אחד, נבחר באלוקי ישראל...".

ובהמשך אומר הרב:

"האידיאולוגיה הרשמית של המפלגות החילוניות מסרבת להכיר בצידו השני של הנהר ורוצה להקים את האידיאל של מדינה כטוב העליון ביותר שהכל חייבים לסגוד לו, אפילו — כביכול — אלוקי ישראל" (הגרי"ד סולובייצ'יק / "חמש דרשות" עמ' 76).

הדברים שנאמרו על ידי הגרי"ד סולובייצ'יק לפני למעלה מחצי יובל שנים רוקמים עתה עור וגידים. הם משקפים נאמנה את המאבק האמיתי בו שרוייה כעת היהדות הדתית הלאומית: היא ניצבת בין שני עברי הנהר. בין השקפתה הנצחית המתבססת על אלוקי ישראל ותורתו לבין המדינה שהציבור החילוני על שני אגפיו — השמאלי והימני — לא רק מנסה להסיר ממנה את כתר הרוחני אלא עושה בפועל כל אשר לאל ידו כדי להפכה למדינה "ככל הגויים".

לא נגזים אפוא אם נקבע, כי בכל שנות השתתפותה של הציונות הדתית בתנועה הציונית ובמשלת ישראל לא עמדה זו בפני מצב כה חמור כפי שהיא ניצבת כיום הזה. הלכך, אין טעם להתמקד בשאלה: האם יש לחדש את "הברית ההיסטורית" עם תנועת העבודה הישראלית, או להמשיך בשותפות עם הימין כדי להציל, כביכול, את שלמותה של ארץ ישראל. עם כל חשיבותם של הנושאים הללו ומידת השפעתם על החברה הישראלית הם הופכים להיות משניים, כאשר על סדר יומנו השאלה המכרעת — מה יהיה על אופייה היהודי של מדינת היהודים?

על פרשת דרכים

מובן מאליו שאין תשובה קלה על שאלה נכבדה זו. ודאי שאין מקום לתשובות נחפזות המתבססות על התבדלות, בבחינת "שלום עלי נפשי", כפי שנוהגים החוגים החרדיים המתבדלים מהמדינה וכופרים בראשית צמיחת גאולתו של עם ישראל בארץ ישראל. דרושה תשובה שקולה, אך עם זאת חד משמעית.

הציונות הדתית לא תוכל להיות שותפה ולשאת באחריות עם אלה שבמעשיהם עוקרים את השורשים היהודיים של מדינת ישראל. את השותפות יש לבסס על הסכמה מראש כי השותפים יפעלו יחדיו, מתוך תמימות דעים ונחישות דעת כי מדינת ישראל הנבנית תשמור על סימן ההיכר היהודי שלה. וכדי ליישמו הלכה למעשה בחיי היום-יום ממשלת ישראל תכבד את מורשת היהדות והווי החיים היהודי ותקבל חלקים מתאימים שיבטיחו את האופי היהודי ברשות הרבים של המדינה.

לא חידוש "הברית ההיסטורית" עלינו לחפש עתה, אלא את חידוש ברית הנצח בין עם ישראל לאלוקי ישראל. זה דרוש לעם ולמדינה לא רק מבחינה דתית, אלא גם מבחינה לאומית, כפרט שהמשבר שאנו עדים לו ביחסי דת ומדינה ביסודו הוא משבר לאומי המעיד על אובדן זהות יהודית.

כיצד עושים זאת?

כראש ובראשונה על ידי הצגת החזון הציוני דתי והסברת דרכו. אסור שהציונות הדתית תצטייר בעיני הציבור כפוסט-חמ"ד על שתי סעיפים, כמי שדרכה אינה ברורה ומשנתה אינה סדורה. למרבה הצער לא רק יריבה של הציונות הדתית מציגים אותה כתנועה חסרת דרך. גם נאמניה לא אחת תוהים: מהי דרכה?

דרושה בחינת דרך אמיתית מתוך ראיית הנולד, היינו לא מה יקרה בעוד שנה או שנתיים, אלא מתוך אחריות לדור ולדורות הבאים. לא חיי שעה משוועים לפתרון. האבהות לחיי הנצח המכתיב לנו את דחיפותו של המאבק להבטחת צביונה היהודי של מדינת היהודים.

הציונות הדתית הגיעה לפרשת דרכים בכל הקשור בהשתתפותה בתנועה הציונית שנראים בה עתה הניצנים הראשונים המעידים על מלחמה נגד היהדות הנאמנה כדי להשביע את רצון הרפורמים והקונסרוטיווים שפתחו במתקפה נגד ההלכה היהודית וסמכותם ההלכתית של מורי ההוראה וההלכה לא רק בתפוצה היהודית אלא גם במדינת ישראל.

כן ניצבת הציונות הדתית על פרשת דרכים בכל המתייחס להשתתפותה וחברותה בממשלת ישראל, אחרי ששני השותפים המרכזיים בתוכה — מפלגת העבודה והליכוד, כל אחד בדרך שלו, גורמים לזעזוע של אמות הסיפים היהודיים של מדינת ישראל.

לאחרונה החריף המצב עקב הפניות החוזרות ונשנות לבג"ץ, כדי להכריע בסוגיות שעל פי מהותן הן נתונות להכרעתם של בתי הדין הרבניים והרבנות הראשית. לרוב, החלטות של בית הדין הגבוה לצדק ופסיקתם של בתי משפט מערערות את ה"סטאטוס-קוו" הדתי. כך זה קרה עם הכרעת הבג"ץ לרשום כיהודים בעלי "תעודות גיור" רפורמיות וכן זה היה עם פסיקתה של שופטת שלום בירושלים לפיה בטלים ומבוטלים חוקי העזר העירוניים המתייחסים לשמירת שבת ברשות הרבים העירונית.

ואלה הן שתי דוגמאות בלבד, מהמכלול של פסיקות המרמזות על רצון לזרז הפרדת הדת מהמדינה.

הציונות הדתית הרואה חשיבות רבה בסניתיזה של דת ומדינה אינה יכולה, גם אינה רשאית, להתעלם מהסכנות האורכות בפתח לאופיה היהודי של המדינה.

מי שמגיע לפרשת דרכים חייב להחליט לאן הוא פונה. הוא אינו יכול, גם אין זה מן התבונה, לעמוד על אם הדרך ולתהות ללא סוף: לאן?

ה"לאן" של הציונות הדתית מחייב תשובה וזו, כפי שהשתדלנו להדגיש, מובילה חזרה אל השורשים — אל משנתם של הוגי הרעיון הציוני הדתי שנהגו להשמיע את קולם ברמה ומתוך אמונה כי הציונות הדתית סופה לנצח בתנאי שלא תסטה מדרכה לא לימין ולא לשמאל, אלא תשא ברמה את הדגל עליו חרות "אני מאמין" הציוני הדתי והלא הוא: ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל.

ברוך זו יש סיכוי שהציונות הדתית תצליח לא רק להחזיר את העטרה ליושנה, אלא גם להחזיר אל תוך שורותיה את רבבות רבבות הציונים הדתיים שנשרו ממנה והלכו לרעות כשדות זרים.

אמר מרן הרב קוק זצ"ל:

"אם ישנם דברים רבים המחוייבים להעשות בבניין הארץ, בהעלאת לבת הקודש של אור תורה ונר מצווה ולא נעשו; אם ישנם מגרעות רבות בסדרי החיים ובסדרי החינוך שנתנכרו מאשמת הזמן ומירידת הדור ולא נשלמו עד כה; אם ישנן מחשבות רבות ונוגות מאוד בלב אלפי רבבות שלומי אמוני ישראל על חזיונות שאינם משמחים בחיים החדשים הזורמים לנו בצורה של תחייה לאומית ועבודה יצירתית ביחס תורה והמצווה וכל קדוש מישאל — לא המזרחי אשם בדבר כי אם כל אלה אשר אינם באים לעזרתו ואינם מחזיקים את ידיו" (מתוך ברכתו של מרן הרב קוק זצ"ל לחצי יובל המזרחי כפי שנתפרסמה בשבועון "התור", כ"ד אדר ב' התרפ"ז).

ואכן, זה הזמן לקרוא לנאמני היהדות הדתית באשר הם להושיט יד לציונות הדתית כדי שתוכל לאזור כוח לעמוד כחומה בצורה במאבק הגדול שהיא שרוייה בו עם שני הגושים מן השמאל ומן הימין על תעודת הזהות היהודית של מדינת ישראל.